

Postoj ODS k přímé volbě starostů: případová studie*

*Filip Horák, Anna Koblížková, David Lacko, Stanislav Kohout, Michal Tománek, Petr Jüptner***

Abstract /

Attitude of ODS to Direct Election of Mayors: A Case Study

This article analyses the attitude of the Civic Democratic Party towards the implementation of the direct elections of mayors in the Czech Republic through three separated case studies. The first study focuses on party election manifestos and ideological documents. The second study conducts the statistical analysis of both the parliamentary and the media outputs by party members and representatives. Finally, the third study consists of three in-depth semi-structured interviews. The results suggest that the Civic Democratic Party takes a negative attitude towards the direct elections of mayors, that it is monolithic within this attitude, that there are no significant attitudinal differences between ordinary members and party elites, and that this negative attitude was even amplified after the fall of the Petr Nečas's cabinet. The

* Článek byl zpracován v rámci projektu Univerzity Karlovy PROGRES Q 18: Společenské vědy: od vícebodorovosti k mezioborovosti. Autoři by dále chtěli poděkovat Aleši Ligasovi a Jakubu Mercovi za pomoc s provedením výzkumu.

** JUDr. Filip Horák, Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze, email: horakfil@prf.cuni.cz. ResearcherID: E-9069-2019.

Bc. Anna Koblížková, Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze, email: koblizkovanna@gmail.com. ResearcherID: E-9143-2019.

Mgr. David Lacko, Psychologický ústav, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita v Brně, email: david.lacko@mail.muni.cz. ORCID: 0000-0002-2904-8118, ResearcherID: A-4297-2019.

Bc. Stanislav Kohout, Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze, email: stan.kohout@gmail.com. ResearcherID: E-9078-2019.

Bc. Michal Tománek, Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze, email: michaltomanek@yahoo.com. ResearcherID: E-9362-2019.

PhDr. Petr Jüptner, Ph.D., Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze, email: juptner@fsv.cuni.cz. ResearcherID: M-6195-2017.

results are critically discussed within the context of the rising popularity of the direct elections in Czech society.

Keywords /

Czech Republic, direct election of mayors, Civic Democratic Party, media outputs

Úvod

Otázka zavedení přímé volby starostů je nejen v českém, ale rovněž evropském politickém prostředí velmi aktuální. Vede se o něm ostatně poměrně intenzivní diskuse i v odborné sféře (viz např. Jüptner 2009, 2012; Šaradín 2010) a má navíc i významný evropský přesah (viz např. Bäck – Heinelt – Magnier 2006; Sweeting 2017). Přes atraktivnost přímé volby pro mnohé odborníky i politiky, přes její zavádění či rozšiřování ve velkém počtu evropských států (Jüptner 2012: 324) a přes několiké pokusy (viz zejména návrhy zákona předložený skupinou poslanců Sněmovně 2014a, 2014b, 2017) o její zavedení v České republice se však tuto reformu doposud nepodařilo prosadit.

Přímou volbu starostů lze považovat za ožehavé téma pro jakoukoliv politickou stranu. Obecně lze konstatovat, že přímá volba starostů, kterou sice není možné považovat přímo za prvek přímé demokracie, která ale v porovnání s nepřímou volbou prostřednictvím zastupitelstva posiluje bezprostřední vliv občanů na podobu a fungování politického systému na nejnižší (komunální) úrovni politiky, bude všeobecně přijímána pozitivně, neboť posilování a otevírání demokracie lze chápat jako určitý soudobý trend (Zakaria 2012). Odtud lze vyvodit, že žádná politická strana nebude mít zájem na explicitním odporování zavedení přímé volby starostů, neboť by to byl značně nepopulární a tudíž politicky nestrategický krok (viz Jüptner 2017). Naopak politické strany, které právě ztrácejí preference, mohou mít zájem začít přímou volbu explicitně a intenzivně prosazovat, aby zabránily případné volební porážce.

Zároveň lze tvrdit, že politické strany budou v rámci politiky kompromisů ochotny na přímou volbu starosty přes svůj počáteční nesouhlas přistoupit, dostanou-li na oplátku možnost prosadit něco pro ně důležitějšího. Na tento příklad lze aplikovat teorii rozhodování ve výborech (Sartori 1993), podle které je i odpůrce určité reformy schopný na ni přistoupit, pokud celému problému nepřikládá velkou důležitost a pokud mu na oplátku bude nabídnut ústupek ohledně jiného problému, který naopak považuje za velmi důležitý.

Na straně druhé je potřeba si uvědomit, že pokud lid v důsledku přímé volby svůj bezprostřední vliv na politický systém posiluje, zpravidla k tomu dochází na úkor jiných subjektů politického života. Nejčastější obětí budou politické strany. V tomto konkrétním případě by politické strany ztrácely kontrolu nad výběrem kandidátů na starostu, jakož i nad formulováním jejich politických programů. Vedle stranických kandidátů by se pravděpodobně vyrojila celá řada lokálně známých osobností, které by kandidovaly jako nezávislé. Zároveň by mohly nově

vznikající politická uskupení, jež ještě nemají dostatečně kvalitně vybudovanou členskou základnu v jednotlivých municipalitách, získávat díky nasazení populárních kandidátů převahu nad stranami zavedenými, mezi něž můžeme řadit i Občanskou demokratickou stranu (ODS).

Dalším problémem, který budou politické strany v souvislosti se zavedením přímé volby starostů řešit, je postupné oslabování jejich role prostředníka ve společnosti, který nastoluje agendu, agreguje zájmy a následně je prosazuje v relevantních volených funkcích a úřadech (k funkcím politických stran viz např. Scarrow 1967). Nastolování agendy se v důsledku zavedení přímé volby starostů a přísunu nových kandidátů decentralizuje, v důsledku čehož bude k agregaci zájmů na lokální úrovni politiky docházet spíše přímo až v samotných veřejných institucích než na půdě politických stran, což znamená další oslabování jejich faktického vlivu na komunální politiku.

Výsledným teoretickým předpokladem pro možné postoje etablovaných politických stran k přímé volbě starostů tak musí být jejich rozpolcenost směrem dovnitř a neurčitost směrem navenek. Proto je záhodno provádět u každého politického subjektu podrobnější specifickou analýzu, neboť výsledné stanovisko bude zpravidla stát na jemných nuancích, jež nelze *a priori* předpokládat. Zavedení přímé volby starostů tak může být reálně podstatně pravděpodobnější, nebo naopak podstatně méně pravděpodobné, než bychom očekávali. Aby tedy vůbec bylo možné odhadnout pravděpodobnost zavedení přímé volby starostů (například) v České republice, je potřeba podrobného a velmi detailního zkoumání postojů jednotlivých politických stran k této otázce, což lze nejlépe provést prostřednictvím hloubkových a metodologicky propracovaných případových studií. Právě jedna z nich, zaměřená konkrétně na analýzu postojů ODS coby nejsilnější opoziční strany s doposud neustále rostoucími volebními zisky k potenciálnímu zavedení přímé volby starostů v České republice, je meritem tohoto článku.

Zaměření se na pouze jednu konkrétní stranu vyplývá právě z požadavku na co nejvyšší podrobnost a hloubku provedené analýzy, čehož by vzhledem k charakteru případové studie a povaze zkoumaných dat nebylo možné dosáhnout prostřednictvím komparace více politických stran, neboť takový postup by nutně vedl k redukci komplexnosti zkoumaného problému na omezený počet zkoumaných témat, jež by byly pro všechny komparované strany v kontextu přímé volby starostů společné (či sdílené). Zkoumání a srovnání vícero politických subjektů by tak mohlo být předmětem dalších, jistě žádoucích, komparativních analýz, nikoli však v tomto výzkumu zvolené výzkumné strategie opřené o metody případové studie.

1 / Cíl, výzkumné otázky, hypotézy

Cílem našeho výzkumu je podrobná analýza reálného postoje ODS, kterou lze v současném volebním období považovat za nejsilnější opoziční stranu, k možnosti případného zavedení přímé volby starostů. Výsledky tohoto výzkumu by v kombinaci s dalšími

případovými studii zaměřenými na zbylé relevantní politické strany měly prozradit více o pravděpodobnosti zavedení tohoto prvku do českého politického systému, jakož i o argumentech, které bývají často využívány ať už k podpoře či ke kritice této reformy.

Pro zkoumání postoje ODS k přímé volbě starostů byl vytvořen soubor výzkumných otázek a na ně navazujících hypotéz.

Základní výzkumnou otázkou (RQ1) je, jaké jsou postoje ODS vůči zavedení přímé volby starostů?

Tato výzkumná otázka se pak rozpadá do pěti podotázek, a sice:

RQ1.1: Chce ODS přímou volbu zavést, popřípadě kdy?

RQ1.2: Je toto téma pro ODS důležité?

RQ1.3: Jak si svůj postoj ODS obhajuje?

RQ1.4: Jaké jsou osobní postoje členů ODS k přímé volbě starostů?

RQ1.5: Jaká je představa členů ODS o tom, jaký názor má na problematiku ODS jako celek?

Co se týče RQ1, předpokládáme, že postoj ODS k přímé volbě bude negativní, ovšem toto téma pro ODS nebude nikterak důležité. Základní důvod pro tento předpoklad plyne již z výše nastíněné teorie. ODS, jakožto politická strana, by se tímto krokem připravila o část svého vlivu v komunální politice. Druhým důvodem, který dle našeho názoru povede spíše k odmítání přímé volby starostů, je zakotvenost či síla ODS v jednotlivých municipalitách. Lze se domnívat, že zájem na zavedení přímé volby mohou mít politické strany, které v municipalitách nemají v současnosti žádný vliv, a proto jej mohou jen získat (např. Svoboda a přímá demokracie či Piráti). Zároveň existuje určitá možnost, že některá již municipálně zakotvená strana bude dostatečně sebevědomá, aby tuto reformu podpořila, neboť předpokládá, že její dominance plynoucí z dlouholetého působení úspěšných starostů zejména v malých obcích je natolik vysoká, že může svou pozici a vliv ještě více posílit (např. Křesťanská a demokratická unie – Československá stran lidová či Starostové a nezávislí). Strany, které určitý vliv v současnosti mají a zároveň nepředpokládají svou úplnou dominanci, by pak měly být dle našich předpokladů nejskeptičtější, neboť mohou s velkou pravděpodobností ztratit a jen s malou pravděpodobností něco získat. Právě mezi tyto strany je nutné zařadit i ODS. Tato pozice navíc může být podtrhnuta tlakem ze strany členské základny v daných municipalitách, která se bude právě z těchto důvodů bát o své funkce a bude tudíž v centrále strany lobbovat za odmítnutí této reformy, a to i přes nízkou popularitu takového postoje u veřejnosti (Hanzlová 2018).

Dalším důvodem, pro který předpokládáme u ODS spíše negativní postoj, je její hodnotové či ideologické zaměření, zařaditelné do stranické rodiny konzervativních politických stran (von Beyme 1985). Konzervatismus jakožto ideologický proud má ve vztahu k myšlence posilování bezprostředního vlivu lidu na podobu, personální složení a fungování politického systému spíše zdrženlivé až odmítavé postoje a to hned ze dvou důvodů. Zaprvé jej lze považovat přirozeně za směr, který má tendenci se bránit jakýmkoli změnám v politickém systému, nejsou-li shledány zcela nezbytnými či nevyhnutelnými. Zadruhé se jedná

o směr, který má z hlediska schopnosti efektivního, racionální a zejména zodpovědného řízení státu a politiky tendenci důvěřovat spíše specifickým společenským vrstvám či institucím než přímé vůli lidu. Jakákoli opatření zvyšující vliv lidu na politiku tak lze z hlediska konzervatismu považovat za podezřelá až nebezpečná (srov. Burke 1997; Nisbet 2011). ODS by tedy i z tohoto hlediska měla přímou volbu spíše odmítat.

Nicméně není možné ignorovat klíčový argument popularity přímých voleb, kterého si ODS zjevně musí být vědoma. Navíc ztráta vlivu na komunální úrovni, je-li kompenzována ziskem na úrovni parlamentní, může být chápána jako dobrý obchod, a to zejména vzhledem k struktuře financování politických stran ze státního rozpočtu, který podstatně více odměňuje právě úroveň celostátní (srov. zákon č. 424/1991 Sb.: §20). Ani ideologický argument pro odmítnutí přímé volby nelze považovat za příliš silný (resp. intenzivní), neboť pro politický konzervatismus je typická spíše zdrženlivost a rozvážnost ve vztahu k jakýmkoli tématům, a nikoli intenzivní reakce, ať už v podobě radikálního prosazování či odmítání (viz Burke 1997). Argument lokální lobby lze zase poměrně efektivně napadnout prostřednictvím odkazu na železný zákon oligarchie (Michels 1999), který by měl zajišťovat, že se nakonec přeci jen prosadí zájmy stranické centrály.

Kromě výzkumných otázek jsme si stanovili také dvě výzkumné hypotézy. Co se týče první výzkumné hypotézy, předpokládáme, že (H1) postoj ODS k přímé volbě starostů se v čase (mezi obdobími předsednictví Petra Nečase a předsednictví Petra Fialy) proměnil směrem k jejímu radikálnějšímu odmítání. Je tomu tak zejména z toho důvodu, že v době předsednictví Petra Nečase byla ODS ve vládní koalici, v jejímž rámci její koaliční partneři přímou volbu starostů intenzivně prosazovali (Jüptner 2017). Pod tímto tlakem tedy dle našich předpokladů odpor ODS slábnul. Po Nečasově éře se však ODS stala opoziční stranou, což jí umožňuje až dodnes prosazovat své názory explicitněji, z čehož tedy předpokládáme větší razantnost při odmítání přímé volby starostů.

Ohledně druhé výzkumné hypotézy očekáváme statisticky významné rozdíly právě v důsledku odlišných zájmů vrcholných představitelů a řadových členů ODS. Předpokládáme tedy, že:

(H2) vrcholní představitelé projeví neutrální či obojaké postoje oproti řadovým členům, u kterých očekáváme rezolutnější nesouhlas vůči přímé volbě starostů.

Předpokládaným důvodem je, že běžní členové nebudou brát příliš velký ohled na strategii a působení strany jako celku na své voliče a tak u nich budou slábnout nejdůležitější argumenty pro umírněné postoje.

2 / Operacionalizace a metody měření

Výzkum vztahu ODS k problematice přímé volby starostů je postaven na komparaci tří studií, což zajišťuje komplexnější vhled do zkoumané problematiky. První studie se zabývala analýzou programových a ideových dokumentů ODS, druhá studie zkoumala výstupy

vysokých představitelů, jakož i řadových členů ODS prezentované jednak v médiích a jednak na půdě Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, a třetí studie sestávala z hloubkových polostrukturovaných rozhovorů se třemi vybranými členy ODS.

Studie 1

V rámci první studie byly do analýzy stranických dokumentů zahrnuty zásadní programové a ideové materiály od roku 1992 do současnosti, včetně prohlášení Grémia, popřípadě odborných komisí ODS týkající se přímé volby starostů. Od této studie byly očekávány výsledky platné pro stranu jako celek a nikoli pro její jednotlivé představitele či úrovně. Data z těchto materiálů týkající se přímé volby starostů byly pro potřeby analýzy extrahovány a kódovány jedním z autorů na základě následujících kategorií: 1) datum výroku v intervalech po čtyřech letech; 2) druh postoje a jeho intenzita na základě pětistupňové Likertovy škály¹ a 3) důležitost v kontextu celého dokumentu dělená na primární a sekundární údaj. Výsledný postoj ODS (jakožto celku) k přímé volbě starostů, včetně jeho intenzity, byl odhadnut na základě statistické analýzy takto nakódovaných dat v IBM SPSS Statistics (v. 25). Zároveň byly extrahovány důležité argumenty ze zkoumaných programových dokumentů, které byly využity pro interpretaci výsledků ve spojení s kvalitativními daty zejména ze třetí studie.

Studie 2

Analýza mediálního kontextu, tedy druhá zmíněná studie, byla z důvodu zastarávání dat v důsledku možné změny postoje prováděna v kratším časovém horizontu v letech 2010 až 2018, který odpovídá dvěma posledním volebním obdobím na komunální úrovni. Pro sběr relevantních dat byl přitom použit mediálně analytický nástroj Newton Media. Výstupem analýzy bylo jednotné kódování podle tří předem připravených kritérií, a to 1) samotný postoj a jeho intenzita (podle pětistupňové Likertovy škály); 2) druh člena ODS (řadový člen nebo vrcholný představitel²) a 3) doba vydání (volební období v letech 2010 až 2014 nebo 2015 až 2018). Výsledky byly zpracovány opět prostřednictvím IBM SPSS Statistics (v. 25). Tato studie umožnila vyvodit závěry týkající se zejména druhé a třetí výzkumné otázky, tedy zdali se postoj ODS v poslední době změnil a zdali existuje rozdíl mezi tím, co říká strana oficiálně, co říká vedení a co říkají řadoví členové. Výsledky této studie budou v porovnání s první studií jen omezeně aplikovatelné na ODS jako celek, neboť nelze vyloučit, že se jedná, alespoň v některých případech, o individuální názory jednotlivých členů strany.

Primárním cílem této druhé studie tak bylo přinést statisticky zpracované výsledky týkající se struktury postojů k přímé volbě starostů uvnitř ODS, tj. na jednotlivých úrovních členské základny této strany, a vývoje postoje členů ODS v čase. Na postoje ODS jako celku je z těchto dat možné usuzovat až v kontextu s výsledky zbylých dvou studií. Sekundárním

cílem pak byla extrakce zajímavých či důležitých argumentů pro nebo proti přijetí reformy, které představitelé ODS ve zkoumaných mediálních zdrojích uváděli.

Součástí druhé studie je pak rovněž analýza výstupů a vyjádření členů ODS na půdě Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR. Data jsou čerpána ze tří rozprav okolo návrhů na zavedení přímé volby starostů, konkrétně návrhu Tomia Okamury a dalších (Návrh zákona předložený skupinou poslanců Sněmovně 2014a), návrhu Petra Gazdíka a dalších (Návrh zákona předložený skupinou poslanců Sněmovně 2014b) a návrhu Tomia Okamury a dalších (Návrh zákona předložený skupinou poslanců Sněmovně 2017). Extrakce dat a jejich kódování probíhaly stejným způsobem jako v případě analýzy mediálního kontextu, stejně jako jejich statistické zpracování a extrakce zajímavých či důležitých kvalitativních dat.

Studie 3

V rámci třetí studie tohoto výzkumu byla použita metoda hloubkových polostrukturovaných rozhovorů a jejich následná tematická analýza, která sloužila zejména jako zdroj hlubšího vhledu a porozumění argumentaci a způsobům uvažování vybraných představitelů ODS. Druhým přínosem pak je možnost takto získané poznatky porovnat se statistickými výsledky získanými z předchozích dvou studií, a tedy jedinečná možnost tyto výsledky nejen ověřit, ale také vysvětlit. Z tohoto důvodu byly provedeny hloubkové polostrukturované rozhovory, neboť cílem bylo pouze minimálně omezovat respondentovy odpovědi a dát mu možnost co nejpodrobněji vysvětlit a obhájit svá stanoviska.

Pro účel tohoto výzkumu byl zvolen soubor otázek, které byly v rozhovorech klade-ny třem vybraným představitelům ODS, kteří byli vybráni jednak v reakci na výsledky z předchozích dvou studií a jednak ve snaze získat co nejrozmanitější výsledky. Prvním respondentem (R1) byl dlouholetý poslanec, člen užšího vedení a zároveň bývalý primátor, druhým dotazovaným (R2) byl dlouholetý poslanec, člen užšího vedení a dlouholetý starosta, a třetím respondentem (R3) se stal dlouholetý senátor s poměrně odlišnými stanovisky k problému.

Otázky v rozhovoru byly rozděleny do dvou částí. V první části byly analyzovány nejprve ideové postoje samotného respondenta a následně jeho představa o ideových postojích ODS jako celku. Druhá část se pak zaměřovala na konfrontaci respondenta se získanými informacemi ohledně vývoje postoje ODS a na analýzu toho, jak postoje týkající se přímo volby starostů vznikají, kdo je nejvíce ovlivňuje a zdali jsou založeny spíše na ideologickém přesvědčení či na určité stranické strategii (pro podrobnosti a celou strukturu rozhovoru viz přílohu č. 1).³

3 / Výsledky

Studie 1

Po provedení první studie bylo nutné konstatovat, že v tomto případě nebylo vhodné pro nedostatek dat provést statistickou analýzu. Ani jeden z 27 zkoumaných volebních, programových a ideových dokumentů ODS uložených v internetovém archivu (Občanská demokratická strana nedat.) neobsahoval žádnou zmínku o přímé volbě starostů, což částečně odpovídá na RQ1.2.

Je však potřebné doplnit, že ODS se k tématu přímé volby starostů přeci jen vyjádřila. Učinila tak třikrát v roce 2013 prostřednictvím prohlášení grémia, Odborné komise ODS pro vnitro a reformu veřejné správy (Občanská demokratická strana 2013a) a Odborné komise ODS pro územní samosprávu (Občanská demokratická strana 2013b). Argumenty ODS z tohoto hlediska nejlépe shrnuje prohlášení grémia, které uvádí, že: „Zkušenosti ze Slovenska ukazují, že přímá volba starostů vede k chaosu v zastupitelstvu a k zablokování rozvoje obcí, a to zejména v případě, kdy je starostou zvolen člověk, který je z jiného politického uskupení než většina zastupitelstva. Přímá odvolatelnost starosty by pak vedla jen k tomu, že by nebylo možné přijmout žádné nepopulární, byť nezbytné rozhodnutí – jako například úsporná opatření. Navíc, zejména v malých obcích by přímá volba starostů vedla ke zcela zbytečnému vyhrocení osobních konfliktů.”

Pokud tato prohlášení shrneme, lze dojít k závěru, že postoj ODS jako celku k přímé volbě starostů byl přinejmenším v roce 2013 explicitně záporný, což je odpověď nejenom na RQ1.1, ale částečně i na RQ1.3. Toto prohlášení grémia a na něj navazující prohlášení odborných komisí lze považovat za určitý zlom, který doposud nejistou ODS vzhledem k postoji vůči přímé volbě starostů sjednocuje a umožňuje jejím členům vyjasnit si svá základní stanoviska a předpoklady ohledně tohoto tématu. ODS, jejíž stanoviska byla v předchozích letech rozmanitější a umírněnější, se od této chvíle poměrně jednotně a jednoznačně staví proti zavedení přímé volby starostů a v tomto postoji je konstantní až do současnosti.

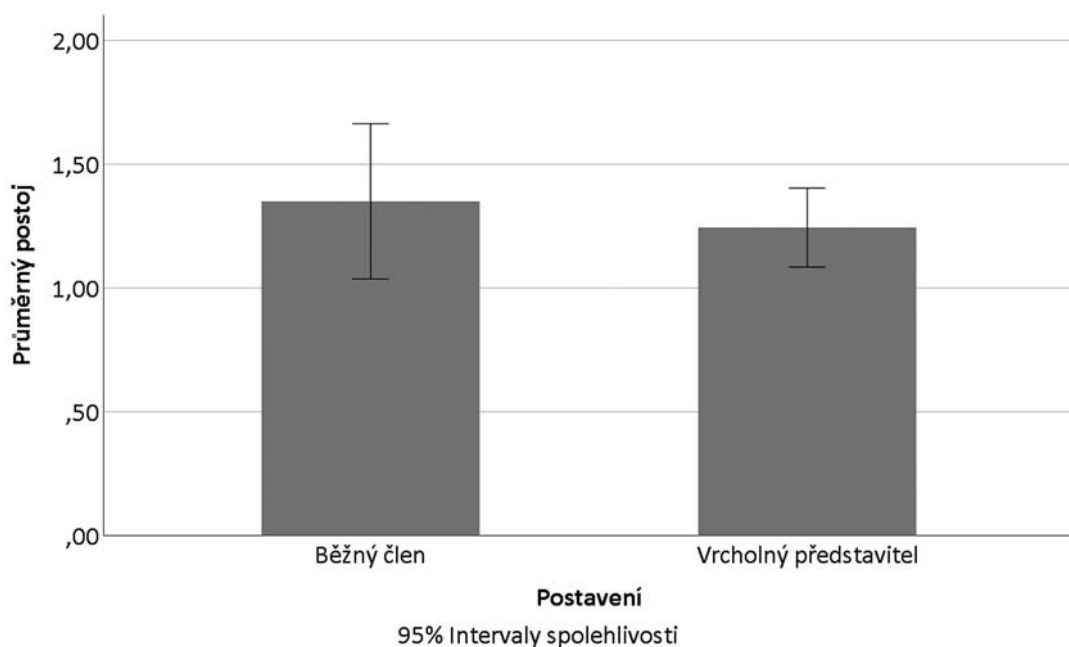
Studie 2

V rámci studie 2 bylo extrahováno a kódováno celkem 26 mediálních výstupů členů ODS a 48 výstupů členů ODS v parlamentních rozpravách o výše uvedených návrzích zákonů. Celkově tedy vzorek čítal 74 výstupů, z čehož čtrnáct bylo zaznamenáno v období let 2010 až 2014 a šedesát v období let 2015 až 2018. Třiadvačet z těchto výstupů bylo učiněno řadovými členy ODS a padesát jedna jejími vrcholnými představiteli.

Postoj k přímé volbě byl u každého výstupu hodnocen pětistupňovou Likertovou škálou, kdy hodnota 1 znamenala rozhodně ne, hodnota 2 spíše ne, hodnota 3 označovala neutrální, neznámý či neurčitelný postoj, hodnota 4 znamenala spíše ano a hodnota 5 rozhodně ano. Průměr postojů celého vzorku vyšel $M = 1,324$ ($SD = 0,077$), modus byl pak roven 1 (tedy rozhodně ne). Zároveň byl nalezen pouze jediný případ, kdy člen ODS vyjádřil k přímé volbě

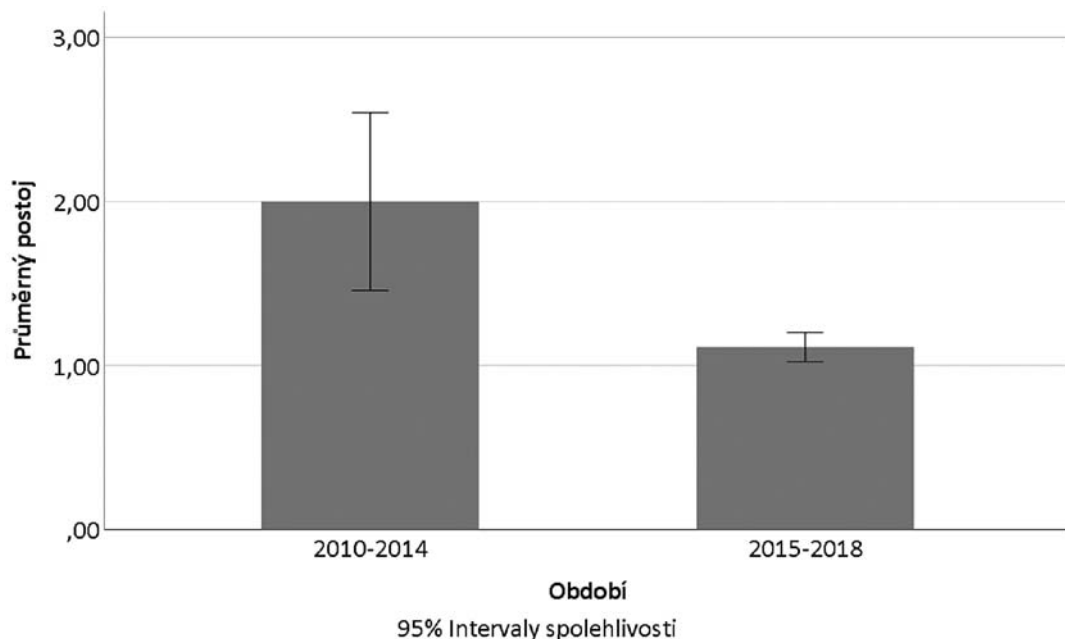
starostů kladné stanovisko (tj. případ hodnocený jako 4 či 5). Hodnota průměru postojů u běžných členů pak byla $M = 1,434$ ($SD = 0,727$) a u vrcholných představitelů $M = 1,274$ ($SD = 0,634$). Lze tedy konstatovat, že vrcholní představitelé ODS jsou v odmítání přímé volby starostů zřejmě ještě radikálnější než běžní členové (viz graf 1). Jelikož histogram stejně jako Shapiro-Wilkův test ($p < 0,001$) poukázaly na nenormální rozložení dat, bylo potřeba použít neparametrické robustní postupy. Pro zjištění rozdílu v postojích mezi oběma druhy členů ODS byl použit Mann-Whitneyův test, který vyšel $U = 520$, $p = 0,290$, z čehož vyplývá, že tento rozdíl není statisticky významný a H_2 tedy potvrzena nebyla.

Graf 1. Průměrný postoj ODS k přímé volbě starostů u řadových a vrcholových představitelů (vyšší průměr = pozitivnější postoj)

Hodnota průměru postojů pro výstupy mezi lety 2010 až 2014 pak byla $M = 2,142$ ($SD = 0,949$) a pro výstupy mezi lety 2015 až 2018 $M = 1,133$ ($SD = 0,389$). Odtud lze vyvodit, že postoj ODS, který byl v prvním sledovaném volebním období spíše nejednotný a rozporuplný, se nejspíše ve druhém sledovaném období sjednotil na striktním odmítání přímé volby starostů (viz Graf 2). Pro zjištění rozdílu v postojích mezi jednotlivými sledovanými volebními obdobími byl opět použit Mann-Whitneyův test, který vyšel statisticky významně ($U = 156$, $p < 0,001$). Tento rozdíl měl zároveň značnou velikost účinku ($r = -0,5767$) a H_1 tak lze považovat za potvrzenou. Můžeme tedy konstatovat, že výše uvedený předpoklad, že postoj ODS se po vydání zmíněných prohlášení a zároveň s odchodem ODS do opozice sjednotil a ustálil na poměrně explicitním odmítání přímé volby starostů a to napříč mezi vrcholnými představiteli, řadovými členy i stranou jako celkem.

Graf 2. Průměrný postoj ODS k přímé volbě starostů v období 2010-2014 a 2015-2018 (vyšší průměr = pozitivnější postoj)

Argumenty, kterými byl postoj jednotlivých členů ODS ovlivňován, vycházely ze jmenovaných prohlášení a zároveň tuto argumentaci dále rozšiřovaly. Touto tematickou analýzou tak detailněji odpovídáme na RQ1.3. Mezi nejčastější argumenty tak lze řadit: a) zbytečnost měnit něco, co relativně dobře funguje a co má relativně slušnou důvěru občanů (uvedeno šestnáctkrát); b) problém kohabitanace a zablokování systému (uvedeno třináctkrát); c) špatná zkušenost Slovenska (uvedeno pětkrát); d) nutnost posílit pravomoci starosty, aby se předešlo problémům spojených s kohabitací, což povede k přílišné koncentraci moci (uvedeno devětkrát); e) nesystémovost, ohrožení pro ČR tradiční zastupitelské demokracie (uvedeno dvaadvacetkrát); f) špatná zkušenost s přímou volbou prezidenta (uvedeno čtyřikrát); g) nedůvěra v to, že se zvýší volební účast opřená o komparativní argumenty z jiných voleb (uvedeno třikrát); h) příliš velké nároky na starostu jakožto jednotlivce, ztráta zkušených starostů, riziko častého opakování voleb (uvedeno šestkrát); i) zbytečné vyhrocení osobních konfliktů, rozdělení společnosti (uvedeno třikrát) a j) snížení reprezentativnosti samosprávy, neboť rada je zpravidla koaliční, zatímco starosta bude vždy jednobarevný (uvedeno sedmkrát).

Z výše uvedeného vyplývá, že jednotliví členové ODS tyto názory poměrně často opakují. V jednotlivých sněmovních zprávách o výše uvedených návrzích zákonů se neobjevil jediný poslanec za ODS, který by nezastával vůči přímé volbě starostů striktně odmítavé stanovisko, což svědčí o silné a kvalitní koordinaci napříč celou ODS. Nicméně nejčastěji v otázce přímé volby starostů vystupovali Ivan Adamec (dvanáctkrát), Zbyněk Stanjura

(osmkrát), Miroslava Němcová (pětkrát), Martin Kupka (pětkrát) a také Jana Černochová (čtyřikrát, z toho jednou z pozice garanta Odborné komise ODS pro vnitro a reformu veřejné správy).

Studie 3

Ve třetí studii jsme se prostřednictvím tří polostrukturovaných hloubkových rozhovorů s vybranými představiteli ODS nejprve zaměřili na osobní postoje respondentů k přímé volbě starostů (RQ1.4) a následně zkoumali jejich představu o tom, jaký názor má na danou problematiku ODS jako celek, jestli je v tomto ohledu jednotná, jak se daný názor tvoří a kdo jej nejvíce ovlivňuje (RQ1.5). V neposlední řadě jsme rovněž zkoumali, zdali je tato otázka v ODS chápána jako strategická či jako principiální (tedy částečně RQ1.3).

V případě osobních postojů jsme očekávali rozhodná zamítavá stanoviska všech respondentů, k čemuž skutečně došlo pouze ve dvou případech. R3 naopak uvedl následující: „*Neříkám kategorické ne, ale byl bych v tomto ohledu velice opatrný*“. Následně byl navíc schopen uvádět i určité výhody, které by podle něj přímá volba mohla přinést, zejména pak personalizaci komunální politiky a sblížení mezi starostou a občany. I podle tohoto respondenta však nevýhody přímé volby výrazně převažují. Jinak jsme se z rozhovorů nedozvěděli žádné nové argumenty pro či proti zavedení přímé volby starostů nad rámec těch, které již byly prezentovány v předchozí kapitole.

Absenci tématu přímé volby starostů v programovém dokumentu ODS si všichni respondenti vysvětlují stejným způsobem, a to kontinuálním odporem strany ke zbytečným změnám něčeho, co funguje, což považují za doklad konzervativní povahy ODS. Všem respondentům by přišlo nelogické otevírat témata, která ve své podstatě otevírat nepotřebují a považovali by to za zbytečný populismus. Co se týče vysvětlení náhlého sjednocení a utvrzení negativních postojů ODS k přímé volbě v roce 2013, z úst respondentů zaznívala tři možná vysvětlení. Prvním z nich byl tehdejší tlak koaličních partnerů, který pominul, druhým negativní zkušenost s přímou volbou prezidenta republiky a třetím zúžení členské základny a nastoupení nového, zásadovějšího vedení.

Ohledně jednotnosti postojů členů ODS lze konstatovat, že se všichni respondenti shodují, že převážná většina členů přímou volbu odmítá. Nicméně R3, jak jsme již uváděli výše, k přímé volbě zaujal jaksi přívětivější stanovisko a R2 pak uvedl následující: „*Myslím, že i mezi námi jsou někteří dlouholetí starostové, kteří by si dovedli představit přímou volbu starostů, dokonce bych řekl, že ten počet roste nepřímo úměrně s velikostí obce*.“ Nicméně, i tento respondent tvrdil, že ve vedení ODS, stejně jako mezi všemi poslanci a senátory, najdeme pouze odmítavá stanoviska.

Zajímavých odpovědí se nám dostalo na otázku, kým je celkový názor ODS na tuto problematiku nejvíce ovlivňován. Respondenti se v této věci mezi sebou výjimečně vůbec neshodli. R1 se domníval, že „*Asi výkonná rada, což je náš nejsilnější nebo nejvyšší stranický orgán, který nakonec schvaluje volební program. Volební program připravuje vedení strany*

s experty. A mimo to, my se pravidelně (nemáme to sice ve stanovách) setkáváme s našimi starosty.“ R2 uvedl: „Očekával bych to od grémia, které se schází jednou týdně a zaujímá stanoviska k různým událostem a tématům, která jsou na stole. Ale pak samozřejmě programové týmy“. A konečně R3 razantně pronesl: „Starostové. Určitě.“

Co se týče relevance tématu pro ODS, respondenti obecně téma nepovažují za aktuální ani důležité do chvíle, než se bude někdo snažit přímou volbu aktivně prosadit. V takovém případě pro ně důležitost tématu a zejména odporu proti přímé volbě narůstá. ODS tak především chce v případě ohrožení bránit stávající systém místní samosprávy, jakož i současné nastavení vzájemných vztahů a kompetencí mezi jeho jednotlivými orgány.

Konečně celá série otázek směřovala ke zjištění, zdali je názor jednotlivých respondentů, stejně jako celé ODS, spíše předmětem určité politické strategie, nebo otázkou principiální. I když jsme v průběhu rozhovorů respondentům několikrát nabídli možnost zabývat se strategií a otázkami výhodnosti, efektivity či popularity toho či onoho postoje, vždy se jejich myšlení o tomto problému jevílo spíše jako principiální. Přestože si respondenti myslí, že by jim zavedení přímé volby rozhodně neškodilo, odmítají jej především jako principiálně nekoncepční a nežádoucí.

4 / Diskuze

V této části je prostor nejprve věnován analýze některých výše prezentovaných výsledků (zejména těch, které nejsou samozřejmé, ale potřebují další interpretaci) a následně několika metodologickým poznámkám. Poměrně překvapivým výsledkem z první studie bylo, že ODS ve svých programových či ideových dokumentech téma přímé volby starostů nikdy neotevřela. Toto zjištění lze vysvětlit hned několika způsoby.

Prvním z nich je, že toto téma je pro ODS naprosto banální, marginální, nedůležité, a tak logicky necítí potřebu se k němu vůbec vyjadřovat. Máme za to, že toto vysvětlení by mohlo platit zejména pro období ODS v době předsednictví Václava Klause st., neboť ODS té doby byla významným způsobem orientovaná na makroekonomická témata a všechny ostatní agendy se jevíly jako sekundární (Žídek 2006: 39). Druhé možné vysvětlení je, že ODS jakožto konzervativní strana od počátku zaujímá vůči přímé volbě starostů spíše negativní postoj, který jsme vysvětlovali již v rámci zdůvodňování hypotéz. V tomto kontextu by pro ODS skutečně bylo poměrně efektivní strategií zachovávat *status quo* a takříkajíc nečeřit vody upozorňováním na toto téma ve svých programových a dalších dokumentech. Třetím vysvětlením pak může být z teoretické části plynoucí potřeba politických stran nestavět se explicitně proti zvyšování vlivu voličů na podobu a personální složení politického systému prvkům, neboť se jedná o značně nepopulární postoj. Výsledky polostrukturovaných rozhovorů pak svědčí ve prospěch druhé z výše jmenovaných možností.

Zajímavá zjištění přinesla i druhá studie. Tím prvním je skutečně razantní sjednocení postojů po pádu Nečasovy vlády, které však napomohly vysvětlit až výsledky třetí studie,

v níž respondenti vysvětlovali tento fenomén třemi způsoby, a to konkrétně opadnutím tlaku koaličních partnerů, kteří přímou volbu za doby Nečasovy vlády intenzivně prosazovali, negativní zkušeností s politickými a společenskými dopady přímé volby prezidenta republiky a konečně poměrně razantním zeštíhlením členské základny a vytvořením nového, více zásadového vedení. Druhým zajímavým zjištěním pak je fakt, že všichni poslanci s výjimkou Miroslavy Němcové, kteří byli zmíněni jako neaktivnější při diskuzích o přímé volbě v Poslanecké sněmovně, byli či stále jsou starosty (či primátory) obcí v České republice. I Miroslava Němcová pak byla zastupitelkou a radní ve Žďáru nad Sázavou. Lze tak na první pohled tvrdit, že v debatě o přímé volbě starostů jsou přirozeně aktivnější ti politici, kterých se to přímo týká. Nicméně faktem je, že celostátní politici v tradičních politických stranách za sebou často mají úspěšnou komunální či regionální minulost. V hledání souvislostí mezi starostovskou minulostí a aktivitou v poslanecké debatě týkající se přímých voleb starostů je tak potřeba postupovat zvláště opatrně.

Konečně jeden zajímavý výsledek zasluhující si pozornost poskytla i třetí studie. Tím je poměrně výrazný nesoulad mezi odpověďmi respondentů na otázku, kdo podle jejich názoru v rámci ODS tvoří či nejvíce ovlivňuje postoje týkající se přímé volby starostů. Přestože každý z respondentů jmenoval úplně jiný orgán či skupinu členů ODS, postoj ODS se zdá být jednotný, což nutně vede k domněnce, že různé skupiny členů strany či orgány v ODS prosazují (ať už závisle či nezávisle na sobě) tytéž postoje. Vysvětlením pro jednotnost ODS tak sice může být efektivní koordinace stranickými elitami, ale stejně tak relevantním vysvětlením může být průřezový, všeobecný a do velké míry přirozený a náhodný názorový soulad související s konzervativním založením členů ODS.

Je však potřeba mít neustále na paměti, že mimo tento přirozený soulad mohou v ODS stále zůstat určité enklávy názorové opozice, kterou jeden z respondentů předpokládal u dlouhodobě úspěšných starostů těch nejmenších obcí. Zároveň sjednocení ODS na otevřeně negativním postoji pak lze odůvodnit i současnou politickou situací, kdy odmítání přímé volby může být pro voliče ODS vlivem zkušenosti s přímou volbou prezidenta a faktu, že největším podporovatelem přímé volby je Svoboda a přímá demokracie, přijatelnější, než by bylo v situacích jiných. Nelze tedy zaručit, že ODS setrvá u explicitního odmítání přímé volby starostů i do budoucna, neboť se mohou jak politická situace, tak názory voličů této strany dále vyvíjet.

Co se týče metodologických poznámek, je nutné přiznat, že každá z metod použitá v jednotlivých studiích provedeného výzkumu má své limity. Analýza programových dokumentů přinesla jen minimum výstupů, což byl zajímavý výsledek, který vyžadoval další interpretaci. Počet případů pro analýzy mediálních a parlamentních výstupů byl poměrně omezený, zejména v prvním zkoumaném období let 2010 až 2014. Tato neekvivalence porovnávaných skupin snižuje relevanci statistických výsledků, neboť sebemenší počet outlierů (tj. odlehlých pozorování) může významným způsobem ovlivnit výsledek. I tyto výsledky tak bylo potřeba dále ověřovat a vysvětlovat. Zároveň je potřeba poznamenat, že kódování původně kvalitativních dat pro statistické účely je ohrožováno subjektivitou autorů. Třetí

studie soustředěná na malé množství hloubkových polostrukturovaných rozhovorů pak oproti předchozím přístupům umožnila dozvědět se více o podstatě argumentů členů ODS pro a proti přímé volbě starostů a motivů, které za nimi stojí. Propojením všech výzkumných studií dohromady bylo možné dosáhnout nejen relevantních, ale zároveň podrobněji interpretovaných a do hloubky analyzovaných výsledků, a překonat tak limity, které každou ze studií individuálně postihovaly.

Závěr

V tomto textu je prezentována případová studie postoje ODS k možnosti zavedení přímé volby starostů, která vedla k několika důležitým výstupům. Zaprvé, ODS zavedení přímé volby starostů odmítá. Zadruhé, v tomto názoru je ODS až na několik výjimek jednotná. Nebyl nalezen statisticky významný rozdíl v postojích mezi řadovými členy a vrcholnými představiteli ODS. Zatřetí, tuto názorovou jednotu nelze s jistotou vysvětlit prostřednictvím pevné koordinace v rámci strany, ale z rozhovorů s jednotlivými stranickými představiteli naopak vyplynulo, že se může jednat o poměrně vzácnou přirozenou názorovou shodu převážné většiny členů i vedení. Začtvrté, postoj ODS se výrazně proměnil po odchodu Petra Nečase. Diference v postojích mezi dvěma časovými intervaly (v období let 2010 až 2014 a 2015 až 2018) byla statisticky významná se značnou velikostí účinku. Tento fenomén ovlivnilo několik faktorů, zejména opadnutí tlaku koaličních partnerů podporujících přímou volbu, negativní zkušenost se zavedením přímé volby prezidenta, personální obměna vedení ODS a zúžení členské základny posilující jednotná a konzervativní stanoviska strany.

Přestože přímá volba starostů je v současnosti v politickém diskurzu velmi frekventovaným a dosti populárním tématem, bylo prokázáno, že přinejmenším jedna relevantní politická strana její zavedení striktně odmítá a předkládá hned několik argumentů v její neprospěch. To může vzhledem k výše uvedeným důvodům být případ i dalších politických subjektů, z čehož vyplývá, že zavedení přímé volby starostů v České republice bude do budoucna značně problematické. Postoje ostatních politických stran k přímé volbě starostů jsou tak hodny dalšího zkoumání. Věříme, že metodologie představená v tomto článku může posloužit jako stabilní odrazový můstek pro další hloubkové případové studie, které budou ve zkoumání nejen otázky postojů k zavádění přímé volby starostů, ale obecně jakéhokoli výzkumu postojů politických stran, v budoucnu pokračovat.

Poznámky /

- 1 Jako 1 (tj. rozhodně ne) byl hodnocen postoj, který z důležitého důvodu přímou volbu zcela odmítá bez možnosti změny názoru. Jako 2 (tj. spíše ne) byl hodnocen postoj, který předkládá argumenty proti a obecně přímou volbu odmítá, ale je si vědom i argumentů druhé strany a chápe určitá pozitivita jejího zavedení. Jako 3 (tj. nerozhodně) byl hodnocen postoj, který akcentuje jak argumenty

pro, tak argumenty proti, a byť se ve výsledku přikloní na jednu či druhou stranu, je zřejmé, že tento názor může být jednoduše změněn či přehodnocen. Jako 4 (tj. spíše ano) byl hodnocen postoj, který předkládá argumenty pro a obecně přímou volbu podporuje, ale je si vědom i argumentů druhé strany a chápe určitá negativa jejího zavedení. Konečně, jako 5 (tj. rozhodně ano) byl hodnocen postoj, který z důležitého důvodu přímou volbu zcela podporuje bez možnosti změny názoru.

- 2 Vrcholným představitelem rozumíme člena ODS, který byl v době vzniku analyzovaného výstupu členem předsednictva ODS nebo členem předsednictva poslaneckého či senátorského klubu ODS. Řadovým členem pak jakéhokoli jiného člena ODS. Rozlišení mezi vrcholným představitelem a řadovým členem se odvíjí od funkce v rámci strany a nikoli od úrovně politiky, na níž daný člen působí (komunální, regionální, celostátní), a to zejména z toho důvodu, že v důsledku časté kumulace mandátů a propojování působení na různých úrovních politiky by takovéto rozlišení bylo matoucí a neužitečné.
- 3 Co se vnějších podmínek rozhovorů týče, rozhovor s R1 byl proveden dne 22. listopadu 2018 ve 13:30 hodin v kanceláři Poslanecké sněmovny. Během rozhovoru nenastala žádná přerušeni, ani nebyly přítomny žádné rušivé elementy. Rozhovor trval necelých 24 minut. Rozhovor s R2 proběhl dne 4. prosince 2018 v 10:30 hodin opět v kanceláři Poslanecké sněmovny. Rozhovor byl přerušen telefonickým hovorem a byla mu přítomna asistentka respondenta. Délka rozhovoru byla téměř 28 minut. Rozhovor s R3 se uskutečnil dne 29. listopadu 2018 ve 14:00 hodin v kantýně Senátu. Kromě obecného vnějšího ruchu nebyly přítomny žádné další osoby a nedošlo k žádnému přerušeni. Rozhovor trval téměř 32 minut. Ve všech případech nebyly respondentům dopředu zaslány jednotlivé body rozhovoru, ale pouze obecné tematické okruhy. Co se vnitřních postřehů výzkumníka týče, tak v prvním případě byl R1 velice ochotný v poskytnutí rozhovoru, během rozhovoru působil sebevědomě a erudovaně v diskutované problematice. Jeho postoje byly jednoznačné, konzistentní a téměř vždy se překrývaly s jeho dosavadními veřejnými výroky. Nicméně právě odtud plynula jistá vnímaná neautentičnost jeho odpovědí, které zněly jako již několikrát opakované a tudíž předpřipravené. R2 působil otevřeně a do určité míry neformálně, co se způsobu vyjadřování týče, což zvýšilo dojem autentičnosti jeho odpovědí. V některých aspektech problematiky však byl poněkud nejistý. Jeho názory se především opíraly o empirické zkušenosti se starostovským úřadem. R3 odpovídal uvolněně, otevřeně, autenticky a neformálně, což může být částečně odůvodněno společnými známými respondenta a výzkumníka. R3 proto vyjadřoval zejména osobní postoje bez ohledu na stranickou politiku. Často docházelo k odchýlením se od tématu a rozhovor několikrát přešel spíše do diskuse.

Literatura /

Bäck, H. – Heinelt, H. – Magnier, A. (2006). *The European Mayor. Political Leaders in the Changing Context of Local Democracy*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften. <http://doi.org/10.1007/978-3-531-90005-6>.

Burke, E. (1997). *Úvahy o revoluci ve Francii*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Hanzlová, R. (2018). Zájem o politiku a názory na podílení se občanů na rozhodování – únor 2018. *Centrum pro výzkum veřejného mínění (CVVM)*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, <https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4550/f9/pd180314.pdf>.

- Jüptner, P. (2009). Ministerská diskuse k případnému zavedení přímé volby starostů: velmi nízká priorita? *Acta Politologica*, roč. 1, č. 3, 305-331.
- Jüptner, P. (2012). Přímá volba starostů v evropské komparaci a české diskusi. *Acta Politologica*, roč. 4, č. 3, 232-245.
- Jüptner, P. (2017). Debating directly elected mayors in the Czech Republic: political games and missing expertise? In: Sweeting, D. (ed.). *Directly elected mayors in urban governance: impact and practice*. Bristol: Policy Press, s. 201-218.
- Michels, R. (1999). *Political parties: a sociological study of the oligarchical tendencies of modern democracy*. New Brunswick: Transaction.
- Návrh zákona předložený skupinou poslanců Sněmovně (2014a). *Novela ústav. z. – Ústava ČR*. 10. 9. 2014, Sněmovní tisk č. 319/0.
- Návrh zákona předložený skupinou poslanců Sněmovně (2014b). *Novela z. o obcích*. 27. 8. 2014, Sněmovní tisk č. 282/0.
- Návrh zákona předložený skupinou poslanců Sněmovně (2017). *Novela ústav. z. – Ústava ČR*. 22. 12. 2017, Sněmovní tisk č. 40/0.
- Nisbet, R. A. (2011). *Politický konzervatismus: sen a realita*. Voznice: Leda.
- Občanská demokratická strana (2013a). Odborná komise ODS pro přijetí zákona o státních úřednících. *ODS.cz*, 29. 5. 2013, <<https://www.ods.cz/clanek/4897-odborna-komise-ods-pro-prijeti-zakona-o-statnich-urednicich>>.
- Občanská demokratická strana (2013b). Informační povinnosti obcí musí stanovit jen jeden zákon. *ODS.cz*, 30. 5. 2013, <<https://www.ods.cz/clanek/4917-informacni-povinnosti-obci-musi-stanovit-jen-jeden-zakon>>.
- Občanská demokratická strana (2013c). Prohlášení grémia ODS k návrhu na přímou volbu starostů. *ODS.cz*, 22. 5. 2013, <<https://www.ods.cz/clanek/4824-prohlaseni-gremia-ods-k-navrhu-na-primou-volbu-starostu>>.
- Občanská demokratická strana (nedatováno). Volební, programové a ideové dokumenty ODS od roku 1992. *ODS.cz*, nedat., <<https://www.ods.cz/programy/archiv>>.
- Sartori, G. (1993). *Teória demokracie*. Bratislava: Archa.
- Scarrow, H. A. (1967). The function of political parties: a critique of the literature and the approach. *The Journal of Politics*, roč. 29, č. 4, s. 770-790. <http://doi.org/10.2307/2128762>.
- Sweeting, D. (2017). *Directly elected mayors in urban governance: impact and practice*. Bristol: Policy Press.
- Šaradín, P. (2010). Direct elections of mayors in Czech republic? Data from research and political support. *Contemporary European Studies*, č. 2, s. 77-85.
- Von Beyme, K. (1985). *Political parties in Western democracies*. New York: St. Martin's Press.
- Zakaria, F. (2012). *Budoucnost svobody: neliberální demokracie v USA i ve světě*. Praha: Academia.
- Zákon č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích.
- Židek, L. (2006). *Transformace české ekonomiky*. Praha: C. H. Beck.

Summary /

The issue of the introduction of a direct election of mayors is very current both in the Czech as well as in European political environment. Indeed, it is being discussed quite intensively in the professional sphere not only in the Czech Republic, but also in the wider European context. Despite several attempts to amend legislation on the municipal system, the direct election of mayors has not yet been enforced in the Czech Republic. This paper aims for a detailed and comprehensive analysis of the Civic Democratic Party (ODS) views, as the strongest opposition party, on the possibility of introducing a direct election of mayors in a Czech municipal policy.

Following a brief theoretical introduction summarising the relevant context and current trends, this paper presents research based on a combination of three interrelated and complementary case studies. For the purpose of this research, a set of research questions and related hypotheses has been created. The basic research question (RQ1) is, “What are the views of ODS on the introduction of a direct election of mayors?” This research question is then broken down into 5 sub-questions (RQ1.1: “Does ODS want to introduce a direct election and, if applicable, when? ”; RQ1.2: “Is this topic important to ODS? ”; RQ1.3: “How does ODS defend its views? ”; RQ1.4: “What are the personal views of ODS members on a direct election of mayors? ”; and RQ1.5: “What is the notion of ODS members about what opinions ODS embraces on this issue as a whole? ”).

The first of the stated studies focuses on the analysis of the content of relevant party election programmes and other ideological documents. It aims to create a basic orientation framework in the views of ODS as a unitary and compact whole.

The second study contains a statistical analysis of quantified data concerning media outputs and individual ODS members’ parliamentary speeches. Its aim, unlike the previous one, is to penetrate the ODS and examine its individual members’ views. Specifically, this study mainly focused on the possible differences between the viewpoints of ordinary members and top officials, as well as on the development of the ODS views over time. For this purpose, two hypotheses were also formulated within its framework. Firstly, we assume (H1) that “the views of ODS on a direct election of mayors have changed over time (between the chairmanship of Petr Nečas and the chairmanship of Petr Fiala) towards its more radical rejection” and, secondly, that (H2) “Top officials will display neutral or ambiguous viewpoints compared to ordinary members, where we expect a more resolute opposition to a direct election of mayors”.

Finally, the third study consists of three in-depth semi-structured interviews with relevant figures from the ODS ranks. These personalities were selected mainly on the basis of the results of the previous two studies; important criteria for selection included an active presentation of the given topic in the media or parliamentary debates, as well as the anticipated diversity of views on the introduction of a direct election of mayors. The interviews focused on two groups of questions. In the first part, the ideological attitudes of the respondent himself were analysed first, followed by his idea of the ODS ideological attitudes as a whole. The second part then focused on confronting the respondent with the information obtained on the development of

ODS views and on analysing how the views related to a direct election of mayors arise, who affects them most and whether they are based more on ideological beliefs or rather on a certain party strategy.

The basic and relatively expected outcome of the research is that ODS as a whole held – at least in 2013 – explicitly and clearly negative views on a direct election of mayors, while in previous years the views of this political party were more diverse and moderate. However, the absence of any allusion to a direct election of mayors in all party's election programmes was an interesting finding. The second study produced two interesting statistical results. Firstly, it may be pointed out that ODS leaders are evidently even more radical in rejecting a direct election of mayors than ordinary members, which contests our hypothesis H2. However, this result was not statistically significant (Mann-Whitney test yielded $U = 520$, $p = 0.290$). Secondly, we can say that – after the issuance of the mentioned statements and at the same time after ODS leaving for the opposition - the ODS views became unified and settled on a relatively explicit rejection of a direct election of mayors across the top officials, ordinary members and party as a whole. The difference in the views between 2010-2014 and 2014-2018 was statistically significant (Mann-Whitney test yielded $U = 156$, $p < 0.001$) with a large effect size ($r = -0.5767$). The most frequent arguments for rejecting a direct election of mayors include non-systematism or a threat to traditional representative democracy in the Czech Republic, the pointlessness to change something that works relatively well and enjoys relatively high trust among citizens, and also the problem of cohabitation and blocking the system.

The third study then provided a potential explanation of some of the above stated results. First, the lack of the topic of a direct election of mayors in the ODS programme document was explained by the respondents the same way – i.e. by the party's continual opposition to unnecessary changes made to something that worked, which they regarded as a proof of a conservative nature of the ODS. Secondly, the gradual unification and strengthening of the negative views over time has three possible explanations. The first one was the then pressure of coalition partners, which vanished, the second one negative experience with a direct election of the Republic's President, and the third one narrowing the membership base and the emergence of a new, more principled leadership. Thirdly, respondents partially eroded the thesis of the party's unified positions at present. An idea emerged that in the small municipalities some mayors from ODS could imagine a direct election. Fourthly, respondents were unable to agree on the source of ODS views on the direct election of mayors. The ODS executive board, experts, mayors, and the party's committee were being mentioned. Fifthly, respondents seem to consider this topic to be rather marginal, but they are ready to take a strong action against a possible introduction if there is a real chance of its enforcement. At the same time, it can be stated that the views ODS holds in regards to this topic, seem more related to values and principles rather than being the subject of a strategic calculation.

This paper can serve two purposes at once. On the one hand, at least in the Czech environment, it is one of the first comprehensive analyses of the party's attitudes benefiting from interconnection and mutual complementarities of several methods. Thanks to its approach, it

penetrates deep down below the surface of the ODS views, while not stopping at the first results, but further analysing, explaining and interpreting them on the basis of other methodological procedures. The resulting image of the ODS views thus assumes a great deal of complexity and is also discussed in connections and in the context of the growing popularity of a direct election within the Czech society.

Příloha č. 1 – Struktura a otázky polostrukturovaných rozhovorů /

Cílem našeho výzkumu je komplexní analýza postojů ODS k zavedení přímé volby starostů. Tento rozhovor je poslední, třetí studií výzkumu. Předcházely mu analýza programových dokumentů ODS od roku 1992 a analýza mediálních výstupů a stenozáznamů z Poslanecké sněmovny v období let 2010 - 2018. Následující série otázek vychází z dosud provedené analýzy, která měla primárně kvantitativní charakter, a tento rozhovor nám umožní tato získaná data kvalitativně interpretovat. Rozhovor je rozdělen do dvou bloků. První z nich se bude týkat argumentů pro či proti zavedení přímé volby starostů z hlediska politických hodnot a idejí ODS. Druhý blok se poté zaměří na reálný vývoj postoje ODS v čase a na způsoby, jakými je tento postoj utvářen. Celková délka rozhovoru by měla být okolo 30 minut.

ČÁST PRVNÍ - Ideové prvky. V tomto bloku bychom se rádi zabývali především argumenty pro či proti přímé volbě starostů z hlediska politiky a hodnot, které ODS zastává a prosazuje.

Jaký je Váš osobní postoj k zavedení přímé volby starostů? Kdybyste měl váš postoj hodnotit na stupnici od 1 do 5, kdy 1 je rozhodný nesouhlas a 5 rozhodný souhlas, jaké číslo byste zvolil?

Jaké argumenty byste vyzdvihl/a jako nejzásadnější pro či případně proti zavedení přímé volby starostů?

Příp. zeptat se konkrétně na argumenty, který v kontextu parlamentních rozprav a médií zaznívaly nejčastěji.

Myslíte, že byste se s ODS v této věci dokázal zcela shodnout? Jaký je postoj ODS jako celku? Cítíte od ODS ve vašem stanovisku spíše podporu nebo kritiku?

Je pro ODS toto téma aktuální a hodnotí ho jako důležité? Jinými slovy, je to jeden z těch případů, přes který takřikajíc „nejede vlak“ a ODS za žádnou cenu neustoupí a vždy přímou volbu striktně odmítne?

Přímé volby jsou obecně pro voliče populární. V jiných evropských zemích pravicové strany tuto reformu mnohdy podporují (např. Západní Německo, Itálie, Polsko). Myslíte, že je takovýto postoj vůbec slučitelný s pravicovou politikou?

ČÁST DRUHÁ - reálný vývoj. V tomto druhém bloku bychom se rádi zeptali na několik specifík týkajících se vývoje postoje ODS v čase a také způsobů, jakými je v současnosti tento postoj vytvářen.

ODS od počátku své existence neměla v žádném svém programovém či ideovém dokumentu ani jednu zmínku o přímé volbě starostů. Čím to je? Bylo toto téma pro ODS irelevantní nebo jen souhlasila se současným stavem a nepovažovala za vhodné jej měnit?

Na rozdíl od strany jako celku se však jednotliví členové k tomuto tématu několikrát vyjádřili. Zjistili jsme, že existuje poměrně významný rozdíl mezi postoji členů ODS v době Nečasovy vlády a postoji současnými. Čím lze vysvětlit, že v Nečasově období ODS byla vůči zavedení přímé volby spíše neutrální či relativně nakloněná a od té doby působí jako její skálopevný odpůrce?

Byl to tehdejší tlak koaličních partnerů, který pominul? Nebo se teprve poté projevila negativní zkušenost s přímou volbou prezidenta? Popř. úplně jiné důvody?

Od prohlášení grémia z roku 2013 se zdá, že ODS je v odsuzování přímé volby starostů naprosto jednotná a konzistentní. Je to jen náš pocit, nebo tomu skutečně tak je? Existují v rámci strany i jednotlivci preferující zavedení přímé volby?

Kdo v rámci ODS nejvíce ovlivňuje formulaci stanoviska k tomuto tématu? Je to právě grémium, či obecně vrcholní představitelé, anebo starostové či některé specifické osobnosti věnující se právě tomuto tématu bez ohledu na postavení v rámci ODS?

Ještě bychom se rádi podívali na tento problém trochu strategičtějším hlediskem. ODS má vedle KDU-ČSL a STAN snad nejpropracovanější a nejrozvinutější systém lokálních členských základů. Myslíte, že i kdyby byla nakonec přímá volba (proti vůli ODS) prosazena, tak by to konkrétně ODS v porovnání s konkurencí uškodilo nebo naopak pomohlo?

A pokud pomohlo, není toto poměrně zásadní argument, proč tuto volbu podpořit?

Nemůže být jiným argumentem pro podporu přímé volby to, že poskytování více přímého vlivu na politiku občanům je nyní v Evropě jakýsi obecně populární trend a že by Vám to tudíž mohlo zvýšit preference v boji proti nesystémovým stranám? Jinými slovy, obětovat starosty výměnou za možnost složit vládu?